

EXTRÉMIZMUS, PREDMET ZÁUJMU KRIMINALISTIKY A KRIMINOLÓGIE

EXTREMISM, A SUBJECT OF INTEREST IN CRIMINALISTICS AND CRIMINOLOGY

Tomáš MARTAUS, Petra MARTAUS

ABSTRACT

The paper provides an insight into the application of criminalistics and criminology in the fight against extremism. It points to the importance of these two disciplines in eliminating this specific anti-social phenomenon. In the case of criminalistics, it analyzes the most appropriate forensic methods serving to detect extremist anti-social activities. In the case of criminology, it highlights the profile of the perpetrators of extremist acts, as well as the necessary profilaxes in the fight against extremism. The elaborated paper is based on the conclusions of several renowned scientists and their researches and analyses. He subjects these conclusions to a synthetic and analytical view.

Keywords: criminalistics, criminology, extremism

ÚVOD

V bezpečnostnom prostredí SR predstavuje extrémizmus aktuálnu a vážnu bezpečnostnú hrozbu. tomuto konštatovaniu zodpovedá i veľká miera záujmu o túto hrozbu, a to zo strany rozmanitých subjektov, vedných odborov ako aj úrovni skúmania.

Inak tomu nie je ani v prípade základného dokumentu definujúceho priority SR v predchádzaní a boji proti radikalizácii, extrémizmu a s nimi spájanou protispoločenskou činnosťou, útočiacou na základy demokratického právneho štátu, akým je Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024.

V súvislosti s extrémizmom tento vládou SR schválený dokument totižto konštatuje, že: „Predchádzanie extrémistickej radikalizácii, extrémizmu, ako aj samotný boj proti nim patria medzi kľúčové priority bezpečnostnej politiky EÚ. ... Subjekty pravicovej extrémistickej scény sú už dlhodobo etablované na území SR. ... Uplynulé roky priniesli značný nárast online aj offline nenávistných prejavov a úpadok verejnej diskusie, vplyvom ktorých okrem nárastu násilných extrémistických prejavov a prehlbovania neznášanlivosti dochádza k snahe oslabiť základné hodnoty demokracie v EÚ. ... Extrémistické skupiny sa snažia pôsobiť na verejnosť okrem sociálnych sietí aj prostredníctvom voľnočasových športových a záujmových klubov. V tejto súvislosti je potrebné zamerať sa na monitorovanie inklinácií k pravicovým extrémistom aj v prostredí ozbrojených zložiek SR“ (Vláda SR, 2021, s. 4 - 8)

Existenciu extrémizmu v spoločnosti, či jeho akceptovanie významne ovplyvňuje aj množstvo informácií, ktoré o ňom spoločnosť má. Čím viac relevantných informácií má spoločnosť o extrémizme, tým korektnšie povedomie si o ňom dokáže vytvoriť.

Rovnako i aktuálne spoločenské otázky majú svoje odzrkadlenie v extrémizme a extrémizmus zas v spoločnosti. Je preto dôležité venovať pozornosť budovaniu takej

spoločnosti, ktorá dokáže objektívne a empaticky pristupovať k riešeniu aktuálnych sociálnych tém bez osobnej radikalizácie svojich postojov.

V prípade eliminácie extrémizmu je však náročným odhaľovanie extrémistických skutkov, ktoré predstavuje mnohokrát veľmi zdĺhavý a náročný proces, vyžadujúci si osobitný prístup v zabezpečovaní dôkazov o tomto druhu kriminality.

Z uvedených dôvodov je vysoko aktuálne venovať pozornosť interdisciplinárnemu skúmaniu fenoménu extrémizmu, a tak bezpochyby i významu kriminalistiky a kriminológie v účinnom boji s ním.

1 EXTRÉMIZMUS Z POHĽADU KRIMINALISTIKY

Každý trestný čin, i ten extrémistický, predstavuje pôsobenie faktorov na okolité prostredie alebo ľudské vedomie. Vďaka tomuto pôsobeniu tak vzniká odraz, ktorý sa prejavuje zmenou v materiálnom prostredí či v ľudskom vedomí. Ide o tzv. stopu, ktorá v prostredí kriminalistiky býva radená do dvoch kategórií. Do kategórie materiálnych stôp a stôp pamäťových. Takýto odraz (stopa) obsahuje informácie o vlastnostiach objektu, ktorý ho vytvoril. K ich skúmaniu dochádza prostredníctvom kriminalistických metód, ktoré umožňujú získať informácie o celom deji, ktorý je predmetom vyšetrovania orgánov činných v trestnom konaní.

Pre objasňovanie extrémistických skutkov je preto potrebné venovať náležitú pozornosť práve jedinečnosti stôp extrémistického správania ako i kriminalistickým metódam využiteľným pre odhaľovanie tejto protispoločenskej činnosti. K tomu je nevyhnutné vykonať analýzu poznatkov kriminalistiky, „samostatného vedného odboru slúžiaceho ochrane občanov a štátu pred trestnými činmi tým, že objasňuje zákonitosti vzniku, trvania a zániku stôp a zákonitosti vyhľadávania, zhromažďovania a skúmania stôp tým, že vypracúva podľa potrieb trestného zákona a trestného poriadku metódy, postupy, prostriedky a operácie v záujme úspešného odhaľovania, vyšetrovania a predchádzania trestnej činnosti.“ (Musil, 2004, s. 6)

V záujme účinného boja s extrémizmom bude predovšetkým potrebné zaoberať sa otázkou, aké kriminalistické stopy zanechávajú extrémistické skutky a akými kriminalistickými metódami možno tieto skutky objasňovať.

Samotnú stopu možno definovať ako zmenu v materiálnom prostredí alebo vo vedomí človeka, ktorá príčinne či aspoň miestne súvisí s vyšetrovanou udalosťou, obsahuje kriminalisticky alebo trestnoprávne relevantnú informáciu a je zistiteľná, zaistiteľná a využiteľná pomocou prístupných kriminalistických metód, prostriedkov a postupov. (Musil, 1995)

Kriminalistické metódy možno zas definovať ako postupy, prostriedky a operácie odhaľovania, objasňovania a prevencie kriminalisticky relevantných udalostí, určených na poznávanie zákonitostí vzniku, priebehu a prejavov kriminalisticky relevantných udalostí a ich výrazov vo forme stôp. (Šimovček, 2011)

Akékoľvek dokazovanie trestných činov extrémizmu je však osobité tým, že je pri ňom nevyhnutné venovať kvalifikovanú pozornosť dokázaniu subjektívnej stránky trestného činu, a to motív (pohnútku) objasňovaného konania. Ten predstavuje vnútorný, psychický vzťah páchatel'a ku svojmu konaniu, čo sťažuje jeho odhalenie. K jeho dokázaniu slúžia často výlučne nepriame dôkazy. (Vegrichtová, 2017) Úspech v usvedčení páchatel'a extrémistického skutku tak častokrát závisí od počtu a kvality týchto dôkazov.

V snahe správne objasniť vyšetrovaný protispoločenský skutok však nemožno všetku pozornosť venovať výlučne objasňovaniu motívu konania. Pre správnu právnu kvalifikáciu

skutku či jeho správne posúdenie a výber spravodlivého trestu za jeho spáchanie je potrebné objasňovať i ostatné znaky trestného činu a okolnosti, na základe ktorých možno správne posúdiť protispoločenskú závažnosť objasňovaného konania.

Vyšetrovanie tak bude vždy potrebné zamerať tak, aby bolo možné na jeho konci nájsť odpovede na otázky: Ako sa skutok udial? Kde a kedy k nemu došlo? Kto sa predmetného skutku dopustil? A čím bol tento skutok spáchaný?

1.1 STOPY EXTRÉMISTICKEJ KRIMINALITY

Vzhľadom na to, že možné spôsoby prejavov extrémizmu predstavujú pomerne širokú škálu správania, je nevyhnutné počítať i s rovnako širokou škálou stôp, ktoré toto správanie produkuje.

O príslušnosti osoby k niektorému z extrémistických hnutí nám častokrát napovedá odev, ktorý táto osoba nosí či tetovania, ktoré podstúpila. Ide teda napr. o nášivky, symboly, heslá, znázorňujúce niektorú z extrémistických ideológií. Okrem všeobecne známych extrémistických symbolov (napr. svastiky) ide častokrát i o tie menej povedomé či o rôzne nápisy, a to i v cudzích jazykoch (najmä v angličtine či nemčine).

Táto symbolika môže byť extrémistami rovnako šírená i vyobrazením v tlači, či šírená písmom, obrazom alebo elektronicky. Ako stopy extrémistického konania tak môžu slúžiť aj hudobné nosiče, audiovizuálne záznamy prejavov lídrov extrémistických skupín, záznamy zo vzájomných stretnutí či hudobných koncertov. V ich prípade ide častokrát i o stopy dokumentujúce verbálne trestné činy extrémizmu.

V prípade násilných trestných činov s extrémistickým motívom dochádza častokrát ku zraneniam spôsobenými boxermi, baseballovými páčkami, obuvou či reťazami alebo rôznymi prackami a opaskami. Ich použitie v danom prípade tak môže evokovať možný extrémistický motív.

Za osobitnú kategóriu stôp je potrebné považovať tie, ktoré vznikli vo vedomí svedkov extrémistického konania. V tomto prípade ide už o spomínané pamäťové stopy.

V závislosti na forme spôsobu, akým bol extrémistický skutok spáchaný, či jeho následkoch možno jednotlivé stopy kategorizovať na stopy typické pre verbálny extrémistický skutok, násilný či grafický.

Nahrávky vystúpení, prejavov, videozáznamy hudobných kapiel predstavujú typické stopy pre verbálne útoky.

Zranenia na tele poškodenej osoby typické pre zbrane, akými sú baseballové palice, boxery či nunčaky, ako i zranenia spôsobené rozličnými kovovými prackami či obuvou so širokou podrážkou, zas predstavujú typické stopy pre násilný extrémistický skutok.

O grafickej forme extrémistických skutkov svedčia nacistické či fašistické symboly, ako i letáky a magazíny s článkami podporujúcimi extrémizmus.

1.2 OBJASŇOVANIE EXTRÉMISTICKEJ PROTISPOLOČENSKEJ ČINNOSTI

Vzhľadom na skutočnosť, že metódy, ktoré v procese objasňovania extrémistických skutkov pripúšťa a uplatniť na trestné činy Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z., sa prelínajú s tými, ktoré na objasňovanie priestupkov umožňuje zákon o správnom konaní č. 71/1967 Zb., skúmať možno obe skupiny metód súčasne, a to i pre ich využitie v prospech objasňovania trestných činov extrémizmu ako i priestupkov extrémizmu.

Bude preto potrebné podrobiť analýze tie zo zákonných metód, ktoré sú s ohľadom na typický charakter extrémistických skutkov schopné objasniť extrémistický motív konania páchatel'a.

Pri niektorých protispoločenských skutkoch môže byť extrémistický motív zjavný už v začiatkoch objasňovania, pri iných jeho existenciu možno konštatovať až potom, ako to preukáže niektorá z uplatnených metód na jeho objasnenie. Celý rad páchatel'ov extrémistických skutkov totiž veľakrát usiluje svoj extrémistický motív zakryť. Zjavný extrémistický motív možno identifikovať najmä pri verbálnej a grafickej forme extrémizmu, a to napr. z extrémistickej symboliky či prednesených výrazov, hesiel a pozdravov.

S ohľadom na existenciu pamäťových stôp možno za jednu z nosných kriminalistických metód, či metód objasňovania priestupkov, považovať výsluch. A to ako výsluch obvineného, tak svedkov či poškodených. Výsluch totiž predstavuje „získavanie informácií z pamäťových stôp formou výpovede.“ (Šimovček, 2011, s. 251)

Výsluch obvineného je potrebné zamerať na objasnenie skutočností týkajúcich sa vzťahu obvineného ku vyšetrovanému skutku. Jeho účasti na ňom, miere zavinenia, spôsobu spáchania trestného činu a jeho motívu. Výsluch je potrebné viesť dostatočne podrobne, aby objasnil ako prípravu na daný skutok, tak spôsob jeho prevedenia, ako i následné konanie smerujúce k jeho zatajeniu. V prípade extrémistických skutkov páchaných v skupinách je potrebné výsluchom zidentifikovať i ostatných spolupáchateľov skutku a objasniť ich podiel na dokonanom čine a jeho následkoch či ich úlohu na tomto konaní. Zistiť tak prípadného objednávateľa, návodcu či organizátora daného činu.

Uvedené korešponduje i s legálne stanovenou úlohou orgánov činných v trestnom konaní či súdu v zmysle § 121 Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z., v zmysle ktorého vykonáva výsluch obvineného orgán činný v trestnom konaní alebo súd tak, aby zistil podstatné skutočnosti dôležité pre trestné konanie.

V prípade objasňovania grafickej formy páchania extrémistických skutkov, ako osobitej a špecifickej formy extrémizmu, možno ako vhodnú kriminalistickú metódu uplatniť domovú prehliadku.

Legálne kritéria domovej prehliadky určuje § 99 a nasl. Trestného poriadku. V zmysle týchto ustanovení možno domovú prehliadku, v prípadoch spätých s vyšetrovaním grafickej formy extrémizmu, vykonať vtedy, ak existuje dôvodné podozrenie, že v priestore slúžiacom na bývanie či v priestore k nemu patriacom sa nachádza vec dôležitá pre trestné konanie. Z rovnakého dôvodu možno vykonať aj prehliadku priestorov neslúžiacich na bývanie, teda tzv. iných priestorov či prehliadku pozemku, ktorý nie je verejne prístupný.

Príkaz na domovú prehliadku udeľuje sudca (predseda senátu či v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie na návrh prokurátora). Pokiaľ ide o prehliadku iných priestorov, tú je oprávnený navrhnúť predseda senátu či v prípravnom konaní prokurátor alebo s jeho súhlasom i policajt. Pod prípravným konaním pritom možno rozumieť štádium trestného konania, spočívajúce v predsúdnom konaní od momentu začatia trestného stíhania do podania obžaloby na súd, návrhu schválenia dohody o vine a treste na súd či jeho skončenia právoplatným rozhodnutím orgánu činnom v trestnom konaní vo veci samej, pri ktorom sa vec nepredkladá súdu.

Cieľom domovej prehliadky je zaistiť tlačoviny, nášivky, pracky, grafiky a všetky iné grafické materiály symbolizujúce extrémistické hnutia či ideológie.

Osobitný typ prehliadky, ktorý umožňuje zaistiť extrémistický materiál, ktorý má páchatel' pri sebe, či zdokumentovať extrémistické symboly vyobrazené na tele páchatel'a, predstavuje **osobná prehliadka**.

Tú možno realizovať v zásade v dvoch právnych režimoch. Ten prvý umožňuje v zmysle § 102 Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z. osobnú prehliadku vykonávať len s nariadením predsedu senátu a pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní prokurátora či s jeho súhlasom policajtom.

V druhom prípade nie je potrebné takéto nariadenie, musí však ísť o situáciu, pri ktorej policajt súhlas nemôže vopred dosiahnuť a vec neznesie odklad alebo ak ide o osobu pristihnutú pri trestnom čine či o osobu, na ktorú bol vydaný príkaz na zatknutie. O vykonaní takého úkonu však musí policajt bez meškania upovedomiť orgán, ktorý je oprávnený vydať s ňou súhlas.

Nariadenie sa rovnako nevyžaduje ani v prípade zadržanej osoby a u osoby, ktorá bola zatknutá alebo ktorá sa berie do väzby, ak je tu podozrenie, že má pri sebe zbraň alebo inú vec, ktorou by mohla ohroziť život alebo zdravie osoby.

V prípade spoločenského prostredia profesionálnych vojakov sa ako vhodný nástroj odhaľovania grafickej formy extrémizmu, spočívajúcej v tetovaní tela rozličnými extrémistickými symbolmi či výrokmi, preukázala či už vstupná, alebo akákoľvek iná pravidelná lekárska prehliadka, ktorú profesionálny vojak obligatórne podstupuje a ktorá je spojená i s prehliadkou tela tejto osoby. Správne školený lekár je tak tým, ktorý v prípade správneho rozpoznanie extrémistického symbolu na tele profesionálneho vojaka dokáže iniciovať podnet potrebný pre začatie vyšetrovania extrémistických, protispoločenských skutkov. (Jurčák, 2020) Podobne je tomu i počas športu či prezliekania, kedy extrémistické znaky môžu byť spozorované kolegami profesionálneho vojaka.

Za často využívanú metódu v odhaľovaní páchatel'ov extrémistických skutkov možno považovať metódu založenú na okolnosti, že osoba, ktorá vnímala inú osobu (prípadne predmet, predmety), ich dokáže na základe pamäťovej stopy opätovne spoznať. Túto metódu predstavuje **rekognícia**, ktorá je upravená § 126 Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z.

Realizovať ju možno až potom, ako sa od osoby, ktorá inú osobu vnímala, získa čo najpresnejšia svedecká výpoveď.

I v jej prípade sa odporúča ju v procese objasňovania skutkov extrémizmu uplatniť čo najskôr, a to s ohľadom na skutočnosť, že pod vplyvom plynutia času možno pamäťovú stopu stratiť, ako i s ohľadom na skutočnosť, že plynutím času môžu stotožňované objekty meniť svoj vzhľad.

Objasňovanie trestných činov extrémizmu si pravdepodobne bez použitia odborných **znaleckých záverov** nejde ani predstaviť. Množstvo extrémistických skutkov spočíva vo využití dobovej symboliky, citovaní historických dokumentov, prejavov či pseudovedeckých materiálov. Pre ich objektívne zhodnotenie je tak nevyhnutné častokrát získať znalecké posúdenie z odboru histórie, politológie, sociológie ako i takej lingvistiky. Objasňovanie násilného extrémistického správania sa zas neobíde bez expertíznych záverov súdneho lekárstva či bez posudkov vyčísľujúcich výšku spôsobenej materiálnej škody. Pri posudzovaní subjektívnej stránky trestných činov extrémizmu (pohnútky zavinenia) zas mnohokrát bez využitia znalcov z oblasti psychológie či psychiatrie.

Napokon vzhľadom na skutočnosť, že aktuálne dochádza k šíreniu extrémistických ideí mnohokrát prostredníctvom internetu, ktorý odstránil mnohé komunikačné ťažkosti, ktoré členovia extrémistických skupín zákonite vďaka ich ilegálnej činnosti mali, ako aj s ohľadom

na rôzne obrazové či zvukové nahrávky extrémistických skupín, sa objasňovanie extrémistických skutkov nezaobíde bez znalca z odboru výpočtovej techniky. (Matějka, 2002)

2 EXTRÉMIZMUS Z POHLĀDU KRIMINOLÓGIE

Jedným z vedných odborov, ktorého poznatky prispievajú k boju s extrémizmom, je i kriminológia. Tá totiž predstavuje vedu skúmajúcu osobnosť páchateľa, zločinnosť, jej stav, štruktúru, dynamiku a úroveň, príčiny a podmienky, ktoré zločinnosť spôsobujú, jej prognózovanie, ako aj spôsoby a prostriedky predchádzania zločinnosti. (Madliak, 1998) Teda vedu o zločinnosti, jej páchateľoch, obetiach a jej kontrole. (Novotný-Zapletal, 2001) Ide pritom o vedu empirickú, ktorej poznatky sú overiteľné bezprostrednou skúsenosťou.

2.1 OSOBNOSŤ PÁCHATEĽA

Pokiaľ ide o osobnosť páchateľa, tá býva v kriminológii, podobne ako i v psychológii, vnímaná v jeho biologickej i psychologickej jednote. (Očenášová, 2003) Teda ako určitý celok tvorený jednak biologickým základom jedinca a jednak sociálnymi faktormi v priebehu jeho života.

Mnohé kriminologické štúdie skúmajúce osobnosť páchateľa nachádzajú prienik v tom, že svoje skúmanie orientujú na komplexné zmapovanie spoločensko-demografických, kultúrno-vzdelávacích, funkčno-vzťahných a mravnostno-psychických vlastností človeka, ako aj na ich vyjadrenie v hodnotovo-motivačnej orientácii človeka. Vďaka týmto kriminologickým výskumom možno vyabstrahovať niekoľko špecifických ukazovateľov, akými sú napríklad spoločensko-demografické ukazovatele, kultúrno-vzdelanostné, funkčno-vzťahné či mravnostné psychické ukazovatele.

Prvú skupinu spoločensko-demografických ukazovateľov predstavujú informácie získané komparáciou skupiny obyvateľov tvorenej na základe spoločného sociálneho statusu, záujmov, veku či iných podobných sociálno-demografických kritérií s celkovým obyvateľstvom. Práve tieto ukazovatele nám mnohokrát dokážu napomôcť zistiť motív spáchaného činu, výber obete či spôsob spáchania skutku. (Klimek, 2020)

Kultúrno-vzdelanostné ukazovatele zamerané na úroveň dosiahnutého vzdelania páchateľa, jeho intelektuálny rozvoj a kultúrno-spoločenský vývoj, potvrdzujú informácie o tom, že v prípade ich nízkej hodnoty u páchateľa dochádza najčastejšie k násilnej trestnej činnosti, malej zdržanlivosti v konaní a konfliktnosti.

Funkčno-vzťahné ukazovatele nám umožňujú nazerať na osobnosť páchateľa z pohľadu jeho spoločenskej roly a životných cieľov, vďaka čomu možno u mnohých páchateľov sledovať odcudzenie sa pozitívnym neformálnym skupinám, orientáciu na neformálne skupiny s negatívnymi črtami a absenciu či neurčitosť životných plánov.

Mravnostno-psychické ukazovatele nám pomáhajú určiť motív a spôsob spáchania protispoločenského konania. Mnoho páchateľov takýchto skutkov vykazuje totiž deformáciu všeobecnej hodnotovej orientácie a poruchy hodnotového systému. (Klimek, 2020)

Rovnaké ukazovatele je tak potrebné brať do úvahy i pri analyzovaní osobnostného profilu páchateľov extrémistických skutkov.

V prípade štúdia osobnosti páchateľa extrémizmu mnohé sociologické, právne a kriminologické analýzy vnímajú ako stav negatívne podporujúci extrémizmus nesúlad medzi jedinečnou osobnosťou človeka (mikroprostredie), sociálno-psychologickými javmi (mezoprostredie) a spoločnosťou (makroprostredie). Práve tento nesúlad je tak tým, ktorý

nahráva extrémnym náladám, postojom a činom. (Dianiška, 2019) Uvedené je však potrebné interpretovať v kontexte nosnej psychologickéj úvahy, podľa ktorej by mal páchatel' extrémistických skutkov niesť plnú zodpovednosť za svoje konanie. Je totiž chybou hľadať príčiny len v spoločenských podmienkach a ospravedlňovať páchatel'a ako obeť baránka frustrujúcich podmienok v spoločnosti. (Čirtková, 2004)

Všeobecnú charakteristiku osobnosti páchatel'a extrémistických skutkov zovšeobecnila i Martina Cíhová, ktorá zhodnotila doposiaľ realizované výskumy a dospela k záveru, že takéhoto človeka predstavuje „sociálne narušená osoba, ktorá má zlé sociálne zázemie, a ktorá je vo väčšine prípadov mladistvá, pričom jej vekový priemer môže byť aj pod vekovou hranicou trestnej zodpovednosti. Z hľadiska sociálneho statusu ide o osoby s nízkym vzdelaním a malými príjmami. Takýto páchatel' je typický pri svojom protiprávnom konaní ovplyvnený davom a prípadne aj alkoholom. Pokiaľ by sme mali priamo vymedziť typického páchatel'a, tak pôjde o nezrelého muža okolo 20 rokov, ktorý je neúspešný, nespokojný a podpriemerne inteligentný. Medzi páchatel'mi nájdeme ako slovenských občanov nerómskeho pôvodu, tak slovenských občanov rómskeho pôvodu. Na jednej strane sú medzi páchatel'mi osoby, ktoré majú väzby na extrémistické hnutia alebo skupiny, ale na druhej strane tiež osoby, ktoré nemajú zjavnú väzbu na akékoľvek takéto hnutia.“ (Cíhová, 2021)

Cíhová pritom vychádza i z výskumu realizovaného Barborou Vegrichtovou, podľa ktorého najviac extrémistických skutkov páchajú absolventi základných škôl s výučným listom, na druhom mieste absolventi základných škôl bez kvalifikácie a na mieste tret'om páchatelia so stredoškolským vzdelaním. Najväčšia skupina z nich pritom dosahuje vek 21 -29 rokov. (Vegrichtová, 2017)

Podľa Konevala zas možno všeobecne vymedziť vekové rozmedzie prevažnej väčšiny priaznivcov a sympatizantov extrémizmu hranicou od 14 do 28 rokov. (Koneval, 2012)

Pokiaľ ide o vzdelanostnú úroveň extrémistov, pre porovnanie možno spomenúť štatistiku uvádzanú Milom, v zmysle ktorej medzi prívržencov extrémistických skupín patria predovšetkým študenti stredných škôl (najmä učilišť, či stredných odborných škôl), čiastočne aj vysokých škôl, a nezamestnaní. (Milo, 2005)

V súvislosti s charakteristikou páchatel'a trestných činov extrémizmu je zaujímavé ich členenie v závislosti od typu averzie, ktorá u nich panuje na:

- ideologicky motivovaného páchatel'a
- xenofóbneho páchatel'a
- ekonomicky a sociálne motivovaného páchatel'a
- kriminálneho páchatel'a (Herczeg, 2008)

Ideologicky motivovaný páchatel' extrémizmu predstavuje člena extrémistickej organizácie, v ktorej svoju agresivitu smeruje voči skupine ľudí na základe svojho akéhosi politického presvedčenia. Nejde o páchatel'a so zlým sociálnym statusom či nízkym vzdelaním. Práve naopak. Typ tohto páchatel'a má poväčšine stálu prácu a minimálne priemerné vzdelanie. Xenofóbny páchatel' pácha extrémistické skutky, nakoľko pociťuje nenávisť voči ľuďom s inou farbou pleti, imigrantom, azyllantom a pod. Aj keď reprezentuje extrémistické názory, od extrémistických skupín sa dištancuje. Tento typ páchatel'a má zväčša nižšie vzdelanie, pričom častokrát má i problém nájsť si zamestnanie.

Ekonomicky a sociálne motivovaný páchatel' je páchatel', ktorý nesúhlasí so sociálnou a imigračnou politikou štátu. Tento typ páchatel'a viní cudzincov a prisťahovalcov zo zaberania pracovných miest domácomu obyvateľ'stvu, a tak aj z jeho zlej finančnej situácie. Svoju agresivitu rovnako smeruje voči poberateľ'om rozličných sociálnych dávok a príspevkov.

Napokon kriminálny páchatel' sa od ostatných páchatel'ov líši nepriaznivým sociálnym zázemím, pričom medzi týmto druhom páchatel'ov „je vysoké percento jedincov s nedokončeným vzdelaním, sú nezamestnaní, majú kriminálnu minulosť a časté záznamy v registri trestov. Ide o agresívnych páchatel'ov, ktorí násilie považujú za bežný prostriedok pri riešení problémov. Agresia nie je zameraná len proti cudzincom, ale je to aj ich spôsob chovania vo vzťahu k ostatným osobám.“ (Koneval, 2012, s. 50)

2.2 KONTROLA KRIMINALITY

Pojmom kontrola kriminality sa dlhodobo označuje udržiavanie kriminality v určitých medziach, po prekročení ktorých by došlo k narušeniu normálneho fungovania spoločnosti. (Holcr, 2008)

K jej realizácii dochádza dvoma základnými stratégiami, a to jednak represívnou stratégiou a jednak stratégiou preventívnou. Kým tá represívna pracuje s nástrojmi trestného práva, preventívna stratégia sa sústreďuje na predchádzanie vzniku trestnej činnosti. V prípade kontroly kriminality dochádza k ich vzájomnému prelínaniu či dopĺňaniu.

V zmysle dôsledného uplatňovania osvietenskej zásady nulla poena sine lege (niet trestu bez zákona) vo fungovaní právneho štátu platí, že trestná represia je upravená priamo zákonmi, a to z oblasti odvetvia trestného práva. Na ich aplikovaní sa podieľajú orgány činné v trestnom konaní, ktorými sú prokurátor a policajt a spolu s nimi súdy či väzenstvo.

Účel, cieľ, samotnej trestnej represie nemožno interpretovať bez účelu trestania, a tak objasnenia samotného účelu trestu.

„V súvislosti s účelom trestu sa vyvinuli dve základné koncepcie, a to absolútna koncepcia a relatívna koncepcia.“ (Tóthová, 2010, s. 41) Základom, na ktorom stáli absolútne teórie, bolo východisko trestania z dôvodu, že došlo ku spáchaniu zla. V rámci týchto koncepcií tak platila zásada punitur, quia peccatum est, teda v preklade: trestá sa, lebo bolo spáchané zlo. Jediným účelom trestu bola v tomto prípade odplata, ktorá bola videná v samotnom treste. Žiaden iný účel sa trestu neprípisoval. Naproti tomu relatívne teórie hlásali, že odplata nemôže byť jediným a nosným cieľom trestania. Pre relatívne teórie tak bolo podstatné klásť dôraz na profylaxiu, a to v akejkoľvek jej podobe. Účel trestu pre nich predstavoval ochranu jednotlivca, následne aj celej spoločnosti a napravenie páchatel'a. (Martaus, 2020)

V priebehu dejinného vývoja však v rámci teórie trestania došlo ku prelínaniu oboch spomenutých koncepcií, ktoré tak vytvorili tretiu koncepciu, označovanú ako tzv. zmiešanú. Ide o najmladšiu koncepciu prelínajúcu najlepšie a najúčinnnejšie prvky z oboch koncepcií. (Tittlová, 2018)

Pokiaľ ide o koncepciu trestania uplatňovanú aktuálne v SR, tú možno nájsť zakotvenú v § 34 ods. 1 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z., podľa znenia ktorého má trest zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatel'om tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov; trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou.

Z legálne zakotveného účelu trestania u nás možno vyvodit' záver o tom, že trest ukladaný za trestné činy na Slovensku tak plní represívnu funkciu (zabránenie v novej trestnej činnosti), popri ktorej do popredia vystupuje aj výchovná funkcia, a to ako vo vzťahu k páchatel'ovi (individuálna prevencia), tak aj prostredníctvom neho vo vzťahu k ostatným občanom – teda potenciálnym páchatel'om (generálna prevencia). (Čentěš, 2020) Nevšimnúť si

však nemožno ani prvok morálneho odsúdenia páchatel'a spoločnosťou, nesúci so sebou určité negatívne ohodnotenie páchatel'a protispoločenského skutku. (Knápková – Titlová, 2016)

V kontexte rozoberanej problematiky je v prípade ukladania trestov za extrémistické skutky zaujímavým odborné presvedčenie, ktoré vníma ako potrebné, aby reakcia štátu na extrémistické skutky nebola laxnou. „*U páchatel'ov nemožno z psychologického pohľadu dúfať, že ocenia zdržanlivosť sankcií a že sa spontánne napravia. Nenávisť (voči cudzincom, Rómom, homosexuálom atď.) si osvojili pri plnom vedomí, nechytli ho ako bacil. Zdôrazňovať preto iracionalitu, spontánnosť či vplyv alkoholu pri jednotlivých trestných činoch ako argument pri upustení od sankcií sa rovná posilňovaniu kriminálnej kariéry osôb pohybujúcich sa na extrémistických scénach.*“ (Čírtková, 2004, s. 178-179)

Uvedenému plne korešpondujú a uvedené dopĺňajú i publikované závery výskumov, v zmysle ktorých preventívny účinok trestu existuje najmä vtedy, pokiaľ je spojená jeho prísnosť s neodvratnosťou jeho uloženia a realizáciou v čo najkratšej dobe. (Dijk, 1990) Zabúdať však nemožno ani na fakt, že moderná trestná politika nepočíta len s odstrašením prostredníctvom trestu, ale aj s tendenciami k dekriminálizácii, depenalizácii, diverzii k alternatívnym trestom a iným opatreniam. (Bubelíni, 2001)

Pokiaľ ide o preventívnu stratégiu ako nástroj kontroly kriminality, tá na rozdiel od tej represívnej nereaguje na už spáchaný protispoločenský skutok, ale sa usiluje o to, aby k takémuto skutku nedošlo.

Uvedenému zodpovedá i legálna definícia prevencie kriminality zakotvená v zákone č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, podľa ktorej prevencia kriminality predstavuje cieľavedomé, plánovité, koordinované a komplexné pôsobenie na príčiny a podmienky, ktoré vyvolávajú alebo umožňujú kriminalitu a inú protispoločenskú činnosť, s cieľom ich predchádzania, potlačania a zamedzovania; to sa vzťahuje aj na prevenciu inej protispoločenskej činnosti.

Sumár všetkých činností zameraných na prevenciu kriminality možno z hľadiska ich obsahového zamerania členiť, a to na sociálnu prevenciu, situačnú a viktimačnú prevenciu.

Sociálna prevencia predstavuje generálnu prevenciu všetkých sociálno-patologických javov, kde pochopiteľne, nachádza svoje miesto i kriminalita. Realizovaná je voči verejnosti, rozličným vekovým či sociálnym skupinám, a to prostredníctvom médií, informačno-propagačných materiálov, prednášok, poradenstvom, psychologickou liečbou, prevýchovou a pod.

Situačná prevencia tkvie vo východisku, že určité druhy kriminality sa vyskytujú v určitom čase, na určitom mieste a za určitých okolností. Jej cieľom je tak sťažovať možnosti páchania protispoločenských skutkov a zvyšovať riziko ich odhalenia. Najčastejšie sa tak deje administratívno-organizačnými opatreniami, fyzickou ochranou súkromných bezpečnostných služieb či políciou, ako i mechanickou ochranou využívajúcou bezpečnostné uzamykacie systémy, mreže, trezory a pod.

Cieľom viktimačnej prevencie je, aby sa osoba nestala obeťou kriminality. Pramení v koncepte bezpečného správania, diferencovaného s ohľadom na kriminálne situácie a pripravenosť ohrozených osôb. (Klimek, 2020)

Realizácia uvedených konceptov prevencie kriminality produkuje rad úloh, ktoré je potrebné zo strany štátu plniť. Spomenuté koncepty si tak vyžadujú legislatívne, koncepčné, ekonomické, koordinačné a výkonné úlohy. (Holcr, 2003)

Legislatívne úlohy tkvejú v požiadavkách na úroveň kvality právnej úpravy prevencie kriminality. Tie koncepčné v tvorbe programov, koncepcií či stratégií prevencie. V prípade

ekonomických úloh je nevyhnutné zabezpečiť finančnú podporu aktivitám spojeným s prevenciou. Koordinačné úlohy spočívajú v prepojení medzinárodných, národných či miestnych stratégií prevencie kriminality. Napokon, pokiaľ ide o výkonné úlohy, tie sa týkajú najmä samotného vzdelávania v otázkach prevencie, poradenstva, výskumu v oblasti prevencie a pod.

ZÁVER

Poznatky kriminológie získané s ohľadom na špecifickú rovinu extrémistickej protispoločenskej činnosti predstavujú nosnú kostru efektívneho zápasu s extrémizmom. Objektívne údaje o osobnostnom profile páchatel'ov tohto druhu protispoločenskej činnosti, o príčinách a pohnútkach ich radikalizácie či analytické zhodnotenie účinnosti preventívnych opatrení predstavujú totiž základné východisko pre budovanie koncepčných materiálov zameraných na elimináciu protispoločenského fenoménu, akým je extrémizmus.

V prípade účinnej eliminácie extrémizmu je nemenej podstatné venovať pozornosť i uplatňovaniu zodpovednosti za toto protispoločenské konanie. Veď len samotný trest nesie v sebe individuálnu a generálnu prevenciu pred konaním, za ktoré je ukladaný. Nevyhnutnou podmienkou pre uplatnenie zodpovednosti za extrémizmus však predstavuje odhalenie tohto skutku a zákonné usvedčenie páchatel'a extrémizmu. Kľúčovým prvkom v dokazovaní extrémistického konanie je preukázanie extrémistickej pohnútky, neznášanlivosti, ktorá páchatel'a viedla k spáchaniu daného skutku. Nakoľko ide o vnútorný, psychický vzťah páchatel'a k jeho prejavom v spoločnosti, jeho preukázanie býva častokrát náročným. Práve preto je potrebné venovať pozornosť skúmaniu najefektívnejších metód odhaľovania a usvedčovania páchatel'ov extrémistickej protispoločenskej činnosti z úrovne poznatkov kriminalistiky.

S ohľadom na uvedené tak kriminológiu spoločne s kriminalistikou možno právom považovať za piliere zápasu s extrémizmom a pozornosť im venovanú za nevyhnutnú pozornosť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BUBELÍNI, J.: Prevencia kriminality. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, 2001. s.12.
- CÍCHOVÁ, M.: Kriminologické aspekty nenávisťného prejavu ako formy propagandy [online]. Projustice. vyd. 21.3.2021 [cit. 8.12.2021]. Dostupné na: <https://www.projustice.sk/bezpecnostne-vedy/kriminologicke-aspekty-nenavistneho-prejavu-ako-formy-propagandy>
- ČENTÉŠ, J.: Trestný zákon: veľký komentár. Žilina: Eurokódex. 2020. s. 71. ISBN 978-80-8155-066-9.
- ČÍRTKOVÁ, L.: Forezná psychológia. Plzeň: Aleš Čeněk. 2004. s. 177-179. ISBN 80-86473-86-4.
- DIANIŠKA, G.: Extrémizmus a psychika. In: *Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges 2019. s. 49 ISBN 978-80-7502-420-6.
- DIJK, van J.M.: Crime prevention Policy: Current State and Prospects. In: *Crime and Criminal Policy in Europe*. Freiburg, 1990. pp.14. NCJ: 123048.
- HERCZEG, J.: Trestné činy z nenávisťi. Praha: Wolters Kluwer, 2008, s. 148-149. ISBN 978-80-7357-311-9.

- HOLCR, K. a kol.: Kriminológia – všeobecná časť. 2. diel. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2003. s. 38 - 193 ISBN 80-8054-299-6.
- JURČÁK, V. a kol.: Spôsob boja s extrémizmom v OS SR: Záverečná výskumná správa projektu výskumu a vývoja AOS- ŠR3-2019. Liptovský Mikuláš: AOS, 2020. s.35.
- KLIMEK, L. a kol.: Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2020. s. 111-213 ISBN 978-80-571-0251-9.
- KNÁPKOVÁ, D. – TITTLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. s. 78. ISBN 978-80-8168-524-8.
- Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024. Vláda SR, 2021. s. 4 – 8.
- KONEVAL, M.: Charakteristika páchatel'ov trestných činov extrémizmu. In: *Extrémizmus – hrozba pre demokratickú spoločnosť. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie.* Bratislava: Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2012. s. 50. ISBN 978-80-8054-552-9.
- MADLIAK, J.: Kriminológia. Košice: ATOM Computers, 1998. s.13. ISBN 80-88951-00-3.
- MARTAUS, T.: Trestanie extrémistických skutkov v SR. In: *Bezpečnostné fórum 2020. Zborník vedeckých príspevkov.* Banská Bystrica: Interpolis. s. 188. ISBN 978-80-973394-2-5.
- MATĚJKA, M.: Počítačová kriminalita. Praha: Computers Press, 2002. s. 67. ISBN 80-7226-419-2.
- MILO, D.: Rasistický extrémizmus v SR. Bratislava: Ľudia proti rasizmu, 2005. s. 37. ISBN 80-89149-03-0.
- MUSIL, J. a kol.: Kriminalistika. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. s. 6-29. ISBN 80-7179-878-9.
- NOVOTNÝ, O. – ZAPLETAL, J. a kol.: Kriminológia. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. s. 11. ISBN 978-88-073-5740-93.
- OČENÁŠOVÁ, E. a kol. Kriminológia – všeobecná časť. 1. diel. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2003. s.83 ISBN 80-8054-298-8.
- ŠIMOVČEK, I. a kol.: Kriminalistika. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s.14-251. ISBN 978-80-7380-343-8.
- TITTLOVÁ, M.: Trestnoprávne sankcie ukladané fyzickým osobám. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. s. 35. ISBN 978-80-8168-884-3.
- TÓTHOVÁ, M.: Pohľad na systém trestnoprávnych sankcií v SR. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie COFOLA.* Brno: Masarykova Univerzita, 2010. 41 s. ISBN 8788021051515.
- Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z.
- Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.
- VEGRICHTOVÁ, B.: Extrémizmus a spoločnosť. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. s. 40-224. ISBN 978-80-7380-665-1.
- Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

JUDr. Tomáš MARTAUS, PhD.
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika

tomas.martaus@aos.sk

JUDr. Petra MARTAUS
Ministerstvo obrany SR
Petra.MARTAUS@mod.gov.sk